

Tenslotte het hoofdstuk 'Bartered Bodies: Infanticide, Lasciviousness, and Prostitution'. Hoewel bijzonder kleurrijk is dit het zwakste deel (overigens ook het minst omvangrijke) van Farr's werk. Hij weet aan het einde dan ook niet meer te zeggen dan 'Once again, legislative attempts to fix social reality... were undercut by the dynamics and uncertainties of the processes of everyday life...'. Het lijkt wel hedendaags Nederland of anti-Clinton Amerika.

A. J. Vanderjagt

H. M. Beliën, A. Th. van Deursen, G. J. van Setten, ed., *Gestalten van de Gouden Eeuw. Een Hollands groepsportret* (Amsterdam: Bert Bakker, 1995, 421 blz., f 69,50/ f 49,50, ISBN 90 351 16631/90 351 1662 3).

Dit boek poogt de Gouden Eeuw nu eens op een andere manier te benaderen en wel door een reeks groepsportretten aan elkaar te plakken. De aard van de portretten verschilt nogal. De meeste hebben betrekking op bepaalde beroepsgroepen: de regenten, de kooplieden, de zeelieden, de dominees, de soldaten, de boeren en de schilders. De omvang van die groepen loopt sterk uiteen; het aantal regenten, kooplieden, dominees en schilders valt te overzien, maar dat geldt niet voor de zeelieden, soldaten en boeren. Tallozen oefenden trouwens meer dan een beroep uit; de differentiatie in het economisch leven was gering. De overige portretten hebben betrekking op twee selecte groepen met een creatieve inslag, de geleerden en de literatoren, en op twee vage categorieën met één gemeenschappelijke trek, de vrouwen en de armen. De selectie van de groepen lijkt vrij willekeurig of pragmatisch te zijn geschied. Niet alleen zijn zij slechts ten dele met elkaar te vergelijken, maar ook zijn een aantal groepen van identiek belang buiten beschouwing gelaten. Waarom wel de patriciërs en niet de edelen? Waarom wel de kooplieden en niet de ondernemers? Waarom wel de predikanten en niet de priesters? Waarom wel de zeelieden en niet de ambachtslieden? Waarom wel de vrouwen en niet de kinderen? Zo zijn er wel meer omissies te bedenken. De Hollandocentrische inslag roept eveneens vragen op. Men dient een gegeven paard echter niet al te zeer in de bek te kijken; de aandacht concentreert zich dan ook op het gebodene.

Alle opstellen stammen van de hand van erkende specialisten en bewegen zich op een hoog niveau. De gelijkmatigheid van de schrijfstijl is opvallend; de redacteurs hebben vermoedelijk heel wat werk verzet. Zij hebben echter niet kunnen voorkomen dat de auteurs hun eigen gang zijn gegaan en hun onderwerp op nogal uiteenlopende manier hebben aangepakt; natuurlijk hangt dat ook samen met de groep die zij beschrijven. Enige auteurs pogen echt een collectief portret te schilderen; de opstellen over de regenten, de kooplieden en de schilders leggen daarvan getuigenis af. Een auteur schetst zijn collectieve portret zo nadrukkelijk tegen de achtergrond van een wijder panorama dat het er bijna achter schuilgaat; dat geldt voor het opstel over de predikanten en de calvinistische kerk. Enige auteurs laten het collectieve portret al snel overgaan in een gedetailleerd beeld van de voornaamste representanten ervan; dit betreft de opstellen over de geleerden en de literatoren. Andere auteurs beschouwen hun thema primair als een kapstok om allerlei zaken die ermee verband houden op onpersoonlijke wijze uit de doeken te doen; dit is het geval bij de opstellen over de zeelieden, de soldaten en de boeren. De laatste twee auteurs worstelen zo met hun onbestemd thema dat zij bij het zoeken van de grootste gemene deler in vaagheden en algemeenheden blijven steken; dit gaat op voor de opstellen over de vrouwen en de armen. Telkens blijkt de wetmatigheid te gelden: hoe groter de groep, des te waziger het groepsportret.

Elke auteur spreidt daarbij zijn eigenaardigheden ten toon en berijdt met verve zijn stokpaarden. J. L. Price legt de nadruk op de flexibiliteit en de professionalisering van het Hollands patriciaat, relateert het aristocratiseringsproces en acht de ideologische tweespalt even belangrijk als de factiestrijd. L. Kooijmans verwerkt als enige onbekend archiefmateriaal en beklemtoont het belang van familierelaties en risicobeperkende maatregelen in de handel; hij blijkt sterk beïnvloed door J. I. Israel. C. A. Davids gaat uitvoerig in op de culturele effecten van de zeevaart, de expansie van de handel, de partenrederij, de oorlogvoering, de kaapvaart en de recrutering, maar wijdt niet veel aandacht aan het kernpunt: het leven van de zeeman. A. Th. van Deursen schildert de publieke kerk wederom als een kerk van ondubbelzinnig calvinistische signatuur en beschouwt de dominees louter binnen dit kader; hij geeft daarbij blijk van een grote aversie tegen de theologie als wetenschap. H. L. Zwitser besteedt aandacht aan de quote, de staat van oorlog, de militaire revolutie, de oorlogvoering, de werving en de rol van het leger in het volkskarakter, maar veronachtzaamt het kernpunt: het leven van de soldaat. K. van Berkel beklemtoont de vervlechting van wetenschap en raria, van wetenschap en geleerdheid en van universitaire en praktische wetenschap, die pas na 1650 gescheiden gingen. E. van de Wetering legt de nadruk op de praktische scholing, de bohemienachtige inslag en de hoge eigendunk van de schilders en relateert in sterke mate de allegorische betekenis van hun doeken; zijn uitdagend opstel roeit recht tegen de stroom van de laatste decennia in. E. M. Kloek plaatst kanttekeningen bij het clichébeeld van de vrouw dat buitenlandse tijdgenoten en latere historici hebben gecreëerd, maar komt bij gebrek aan gegevens niet veel verder. J. de Vries schenkt royaal aandacht aan de commercialisering en de specialisering van de landbouw, de droogmakerijen en de relatie tussen stad en platteland, maar omzeilt de kernvraag: het leven van de boer. L. Noordegraaf schetst de gevolgen van duurte, pest en oorlog voor de preindustriële samenleving en beklemtoont dat in slechte tijden een groot deel van Hollands bevolking op de rand van het bestaansminimum balanceerde; het relaas blijft echter erg abstract. E. K. Grootes behandelt de bekende schrijvers tenslotte aan de hand van de sociale laag waaruit zij afkomstig waren, zodat het opstel nogal sterk het karakter van een inventarisatie heeft.

De kwaliteit en de leesbaarheid van het boek staan niet ter discussie. Het verschaft op tal van terreinen een uitstekend overzicht van de stand van zaken en verdient grote waardering. De vraag blijft alleen voor wie het is geschreven. Het lijkt mij voor de ontwikkelde leek zonder voorkennis niet eenvoudig te verteren. De historici die niet in de zeventiende eeuw zijn gespecialiseerd maar wel in leesbare vorm kennis willen nemen van de resultaten van het onderzoek zullen er daarentegen veel genoegen aan beleven.

G. de Bruin

E. K. Grootes, *Visie in veelvoud. Opstellen van prof. dr. E. K. Grootes over zeventiende-eeuwse letterkunde ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag*, M. Spies, J. Jansen, ed. (Amsterdam: Amsterdam university press, 1996, vii + 211 blz., f39,50, ISBN 90 5356 200 1).

Al bijna drie decennia is E. K. Grootes toonaangevend onder de universitaire neerlandici wier werkterrein bij de zeventiende-eeuwse letterkunde ligt. Hij is bovendien een van de veelzijdigsten. Zijn aandacht bestrijkt grote en kleine auteurs, hoge en lage genres, literaire theorie en processen van tekstproductie en tekstreceptie. Als hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam, waar literatuurgeschiedenis van oudsher wordt bedreven met een open oog voor de historische en sociale context, heeft hij door zijn geschriften en redacteurschappen, en door het